

August KOVAČEC
Filozofski fakultet, Odsjek za romanistiku
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb

NEKI APELATIVI I VLASTITA IMENA ISTRORUMUNJSKOG PODRIJETLA U SREDIŠNJOJ ISTRI

Osim rijetkih istrorumunjskih toponima na prostoru gdje se još govori istrorumunjski, značajno je da se na kompaktnoj areji, gdje se istrorumunjski odavno više ne govori, u hrvatskom još čuvaju imena zaselaka i prezimena koja su nedvojbeno istrorumunjska. Osim prepoznatljivih leksema (bur, fur, fečor i dr.) i morfoloških značajki (stariji oblik postponiranog člana -ul- mjesto suvremenog istrorumunjskog -u) i sama distribucija takvih toponima (oikonima) omogućuje da u njih svrstamo i neka imena koja se po samo leksičkim i gramatičkim kriterijima ne bi tako mogla razvrstati.

Istrorumunji su danas najmanja jezična zajednica u Istri s vlastitim tradicionalnim prostorom, ali je oko pola tisućljeća njihove nazočnosti na istarskome tlu – unatoč perifernom društvenom i kulturnom značenju vlaških i čićkih skupina kako danas tako i u prošlosti – i izravno i neizravno utjecalo na oblikovanje etničke, jezične i onomastičke slike Istre. Iako vijesti o pojedinačnim dolascima vlaških pastira (predaka Istrorumunja) u Istru ima od kraja 14. st. (Dragomir, 1924, 15; Pušcariu, 1926, 23-4), njihovo naseljavanje u znatnijem broju i u većim skupinama započelo je u drugoj polovici 15. st. i početkom 16. st. U 15. st. knezovi Frankopani sustavno su naseljavali Vlahe iz sjeverne Dalmacije na svoje posjede na otoku Krku, u Omišalj, Dubašnicu i Poljica, a da je bila riječ o njihovu značajnijem broju i o tome da je dobar dio tih Vlaha govorio rumunjski, svjedoči i to što se u Poljicama rumunjski jezik očuvao do 70-ih godina 19. st. (Dragomir, 1924, 14; Skok, 1938, 113; 1950, 25); o rumunjskom karakteru njihova jezika svjedoče također i topo-

nimi i riječi koji su se sačuvali na Krku u hrvatskom govoru Dubašnice, Bogovića i dr. (Skok, 1938, 113-119; 1950, 25; Tekavčić, 1962, 37-8; usp. i Pušcariu, 1929, 61). Iz Dalmacije su Vlasi odlazili što zbog sve veće prijetnje od turskog nadiranja što zbog sve većih davanja hrvatskim feudalcima i sužavanja njihovih prava i sloboda (Dragomir, 1924, 15, 16).

Zbog kuge koja je u 15. st. prorijedila stanovništvo u Istri njihove se skupine sve češće usmjeravaju i prema Istri već od sredine 15. st. i osobito u tijeku 16. st. Tako znamo da su Frankopani između 1510. i 1525. naselili prebjegle Morlake u Munama i Žejanama (Žejane su i danas najznačajnije istrorumunjsko naselje), a Vlasi/Morlaci naseljavali su se i po središnjoj Istri, kako na mletačkim posjedima tako i na području pazinske grofovije (usp. Dragomir, 1924, 16-17; Pušcariu, 1926, 32 i sl.). Pritom se ne smije s uma smetnuti nekoliko činjenica. U 15. i 16. st. nazivi Vlah/Vlasi i Morlak/Morlaci nemaju više samo etničko i lingvističko značenje nego i sociološko, ili ponajprije sociološko (pastiri i sl.), ili pak znače 'došljaci, pridošlice, stranci, oni drugi'. Zato se ne smije zaboraviti da se pod Vlasima podjednako podrazumijeva stanovništvo hrvatskoga jezika koje dolazi u Istru iz sjeverne Dalmacije i južne Like kao i stanovništvo rumunjskoga jezika pridošlo iz istih strana. Kako god bilo, jedan dio došljaka (Vlaha, Morlaka) svakako je govorio rumunjski koji se u nekim mjestima očuvao u Istri do danas (Dragomir, 1924, 18; 1924a, 46-7).

Pod imenom Vlaha koji dolaze u Istru bilo je dakle istodobno i čisto hrvatskoga stanovništva i kroatiziranih Vlaha koji su se nekoć služili rumunjskim jezikom (na to upućuju i njihova prezimena kao npr. *Radolović* i dr.), ali je jednako tako pouzdano da su i Vlasi rumunjskoga jezika u Istru došli već u najvećoj mjeri dvojezični, da su osim rumunjskoga odreda govorili i hrvatski. Njihova je onomastika najvećim dijelom bila hrvatska, pa se po imenima najčešće i ne mogu razlikovati od Hrvata (Dragomir, 1924, 11-2). Uostalom, i ime kojim sebe sami zovu Istrorumunji u selima južno od Učke *Vlās, Vlāš* (=Vlasi), a kojim ih nazivaju i okolni Hrvati, podjednako je i naziv za novije hrvatske doseljenike u Istri za razliku od Hrvata starosjedilaca Bezjaka ili Bejzaka (Skok, 1971, 144). Jednako tako naziv *Ćići* (*Čići, Čiči*) sjeverno od Učke danas označuje sve stanovnike toga kraja bez obzira na jezik (*Ćićarija, Čičarija*), ali se u prošlosti odnosio prvenstveno na stanovništvo rumunjskoga jezika (usp. Skok, 1971, 327-8).

Razmjerna socijalna perifernost pa i izdvojenost transhumantnih pastira i krbunara omogućile su – osobito u geografski i prometno manje izloženim krajevima i ondje gdje su zajednice rumunjskoga jezika bile brojnije i gušće – da neka naselja do danas očuvaju osebujan oblik rumunjskoga jezika. S druge strane,

njihov razmjerno malen broj u odnosu na većinsko stanovništvo nikada im nije dopuštao da žive potpuno zatvoreni u svoje zajednice, nego su od samoga početka oni u Istri neprestano bili u doticaju sa stanovništvom hrvatskoga jezika, a uz svoj rumunjski jezik od reda su se služili i hrvatskim. Od najranijih vijesti o njima ističe se njihova dvojezičnost (Pușcariu, 1926, 26, 49; Kovačec, 1971, 204), a dvojezični su očigledno bili već i u sjevernoj Dalmaciji i u unutrašnjosti Balkanskoga poluotoka. Istrorumunji su od starine uz svoj rumunjski jezik govorili i hrvatski.

Ističući sve to moramo također naglasiti da se područje istrorumunjskoga jezika u Istri tijekom nekoliko stoljeća neprestano smanjivalo. Ne ulazeći dalje u prošlost, jer su podaci o tom perifernom pastirskom stanovništvu uglavnom nesustavni, uzgredni i šturi, istaknut ćemo da se istrorumunjski još sredinom prošloga stoljeća govorio u gorovitom dijelu poluotoka između Raškoga i Kvarnerskog zaljeva (jugozapadno od Labina i Rapca) u selu Skitača (Mairescu, 1900, 65; Mairescu je to selo posjetio ljeti 1857), a na početku ovoga stoljeća prestao se govoriti u selima *Grobnik* (*Gromnik*) i *Gradinje* kao i u nekim zaselcima na zapadnoj periferiji istrorumunjskoga areala (Pușcariu, 1926, 40). Sa 3000 govornika na koliko ih može svesti razumna procjena za sredinu prošloga stoljeća (različiti izvori za to razdoblje navode procjene od 2500 do 6000 Istrorumunja), a približno jednak broj mogao ih je biti i početkom ovoga stoljeća (Pușcariu, 1926, 41-3), istrorumunjska se zajednica 60-ih godina našega stoljeća bila svela na 1250 do 1500 govornika (Kovačec, 1971, 23). Zbog odlaska u gradove u potrazi za zaradom i zbog iseljavanja u inozemstvo, u posljednjih tridesetak godina istrorumunjska je zajednica u toj arei svedena na jedva 300 govornika. Višestoljetno uzmicanje toga idioma danas ga je dovelo na rub opstojnosti.

Onomastika istarskih Rumunja danas je u golemoj većini slučajeva hrvatska. Krsna se imena odavna u potpunosti podudaraju s krsnim imenima jednojezičnoga hrvatskoga stanovništva uključujući u to i pojedine talijanske likove koji su se udomačili u Istri (*Romano, Aldo, Mario, Adriana* itd.) kao i hrvatske govorne i hipokorističke oblike (*Íve, Ívina, Àne, Ànina, Máre* itd.). Prezimena Istrorumunja redovito su hrvatska (*Glavić, Jurman, Kovač, Uković, Doričić* i dr.) Samo iznimno poneko prezime pokazuje jasne oznake rumunjskoga podrijetla (*Šušnjevića: Belulović, varijanta Ballulovich*) ili pak barem jasnu balkansku provenijenciju (*Žejane: Stambulić*). Vlaški značaj drugih istrorumunjskih prezimena izvodi se ponajprije i iz njihove geografske distribucije u Dalmaciji i drugdje (*Žejane: Sanković, dolazi također u okolici Benkovca, Kostajnice, Brušana u Lici i dr.; Žejane: Marmilić/Marmelić, dolazi također u kutinskom kraju*). Prezimena kao *Cvečić, Doričić, Glavić, Uković* i dr. ne mogu se ni po jezičnim značajkama ni

prema geografskoj distribuciji povezati s tom skupinom. I istrorumunjski nadimci rijetko pokazuju takve jezične značajke koje bi ih nedvojbeno vezivale uz rumunjski jezik (možda *Bâče*, *Bâțe* u Kostrčanu i Šušnjevići možemo dovesti u vezu s rum. *baciu* 'glavar pastirskog stana'?), a u najvećem broju slučajeva to su prozirni apelativi na hrvatskoj ili na talijanskoj osnovici (Žejane: *Ćuk*, *Didít'*, *Covâč(u)*, *le Lénke*, *(lu) Límezu*,...; Šušnjevića: *Fâbro*,...; Nova vas: *Lúkač*,...; Jasenovik: *Súrjan*,...). Samo rijetki istrorumunjski nadimci možda upućuju na vezu s balkanskim prostorima (u Žejanama *Bayarin*, u Šušnjevići *Râde*).

U današnjem arealu istrorumunjskoga idioma također je vrlo malo toponima izvedenih iz njegovih jezičnih sastavnica. Novonaseljeno vlaško stanovništvo ili je preuzelo starije mjesne nazive (bilo hrvatske bilo romanske), a dvojezični su govornici nova imena davali najčešće tako da bi ona podjednako mogla funkcionirati i u hrvatskom i u rumunjskom. To su najčešće imena u kojima se jasno daju prepoznati apelativi, obično hrvatski (*draga*, *vrh*, *sinokoša* i sl.) ili kadšto posuđenice iz talijanskoga (*vala* i sl.), dok su imena od rumunjskih apelativa više iznimka nego pravilo. Naravno, ona imena koja usporedno funkcioniraju u dva jezična sustava moraju u svakome od dvaju jezika imati posebno gramatičko i fonetsko ruho, pa se na tom planu onda može govoriti o razmjerno sustavnoj razlici (/odnosu) između hrvatske i istrorumunjske toponimije, osobito kada je riječ o tzv. mikrotoponimima. U skladu s tim, primjerice, imena istrorumunjskih naselja razmjerno se predvidljivo mijenjaju – fonetski i morfološki – u svakome od dvaju jezika. Likovima iz hrvatskoga jezika *Letaj*, *Šušnjevića*, *Nova Vas*, *Jasenovik* /udomaćeno *Senovik*/, *Kostrčan* /službeno i *Kostrčanel*/, *Brdo* /srednji rod/, *Žejane* itd. u istrorumunjskom odgovaraju likovi *Letâj* / i sa članom *Letâjul*, *Sušnévițe* /najčešće sa "cakavskim" [š], rjeđe *Sušnévițel*, *Nóselo* ili *Nósolo* / na štokavskoj leksičkoj osnovici?/, *Sucódru* / gdje je jasno uočljivo apelativno istrorumunjsko podrijetlo: *su códru* istror. znači 'pod gorom, pod šumom' /, *Costârčân* / i sa članom *Costârčânul*, *Bârda* /ženski rod/, *Žejân* / i sa članom *Žejânu*; muški rod jednine prema množini ženskog roda u hrvatskom; sa starijim /â/, tj. /ə/ ili /ɛ/, u istrorum., mjesto novijega /a/ u hrv. Slično je i s imenima naselja izvan istrorumunjskoga govornog areala: za hrvatske likove *Pazin*, *Labin*, *Pićan*, *Lovran*, *Volosko*, *Opatija* itd. u istrorumunjskom nalazimo *Pâzin*, *Lâbin* /rjeđe *Lâbinl*, *Pîțân* / koji pretpostavlja "necakavski" oblik **Pîcânl*, *Lovrân*, *Volósca*, *Opatîjel* i *Opatîjal* itd. Dok se u hrvatskom kadšto rabi i službeni ijekavizirani lik *Rijeka* mjesto lokalnog i tradicionalnog *Ríka*, u istrorumunjskom je lik *Ríca* jedini u uporabi. Rijetki su slučajevi kalkiranja hrvatskih imena kao u *Supîțân* za hrv. *Potpîćan* (*su* je u istrorum. prijedlog 'pod'). Značajno je, osobito na sjeveru, da za

okolna hrvatska naselja Istrorumunji čuvaju starije hrvatske fonetizme koji su iz neposredno susjednih hrvatskih govora nestali (usp. Petrovici, 1967, 262-272). Tako hrvatskim oblicima *Pasjak*, *Lanišće* (službeno i “štokavizirano” također i *Lanište*, *Laništa*) u istrorumunjskom odgovaraju likovi *Pâsjak*, *Lâništ* (plur.). Iz ovoga se vidi da istrorumunjska toponimija čuva starija stanja fonetizma hrvatskih govora.

Za mikrotoponime koji se odnose na čestice ili predjele unutar međa posjeda pojedinih sela stvari stoje nešto drugačije, a mi ćemo prikazati jedan primjer s juga i nekoliko primjera iz Žejana koji se u polazištu temelje na apelativnim sastavnicama iz istrorumunjskog vokabulara, pa su po tome, barem za lingvista, djelomično prozirni. Tako na jugu (Kostrčan) nalazimo složeni mikrotoponim *Drâga bôjilor* koji se odnosi na uvalu s pašnjacima. Prvi dio toga toponima je hrvatski apelativ *draga* (dakako, u istrorum. glasovnoj realizaciji) sa značenjem ‘dol, dolac’ ili pak jednostavno ‘zemljište’. Nasuprot povijesno analognim toponimima *Drâga lu câl* i *Drâga lu oĭ* koji se leksički i gramatički mogu analizirati sa stajališta današnjeg istrorumunjskoga (Kovačec, 1971, 106), kao i nasuprot mikrotoponimu *Bâţvę drâgę* koji je također proziran (*bâţvę* je “cakavska” realizacija za *bâčvę* ‘bačva’), drugi dio mikrotoponima *Drâga bôjilor* današnjim govornicima (južnog) istrorumunjskoga samo je djelomično razumljiv. U sastavnici *bôjilor* većina govornika uočava vezu s istrorumunjskim apelativom *boĭ*, *boji* ‘volovi’ (množina od *bo*, *bôvu* ‘vol’), ali gramatička uloga te sastavnice danas više nije jasna jer govornici više ne razaznaju vrijednost dočetka *-(i)lor*. Dok su još sredinom prošloga stoljeća bili vrlo obilno zasvjedočeni primjeri sintetičke deklinacije imenica s genitivom–dativom jednine na *-luj* a množine na *-lor* (Pušcariu, 1926, 149), oni su već početkom 20. st. na jugu u potpunosti nestali iz uporabe, a funkcija genitiva–dativa izražava se isključivo česticom *lu* za oba roda i oba broja (iako dolazi od dativa demonstrativa *ÎLLE*, ta je čestica danas zapravo prijedlog). Na jugu je mikrotoponim *Drâga bôjilor* danas jedini relikv sintetičke deklinacije imenice sa članom.

Za Žejane ćemo razmotriti tri mikrotoponima kojima su u osnovici istrorumunjski apelativi: *Mârţir*, *Pârţ* i *Vâl*. Dok se lat. MARGINE(M) (nominativ MARGO) ‘granica, međa; rub’ očuvao u sva tri preostala rumunjska povijesna narječja (dakorum. *marginę*, arum. *mardzină*, *mardzine*, meglenorum. *mardzini*, *marzini*; usp. Ciorănescu, 1966, 505; Papahagi, 1963, 655; Capidan, 1928, 184), u istrorumunjskom se ta riječ kao apelativ nije očuvala, nego je zamijenjena posuđenicama *cunfîn* ili *yrâniţa* (sa *lâl* ‘granica’ za razliku od *yrâniţa* ‘grancica’; Kovačec, 1971, 40). Iako za Žejane Rosetti prema Ascoliju navodi toponimijski

lik *Maržini* (Rosetti, 1968, 609), takav toponim na terenu nismo zabilježili. U vlastitoj građi s terena nalazimo samo lik *Mâržir* kao mikrotoponim koji se odnosi na čestice pašnjaka na rubu (granici) nekadašnjih zajedničkih (“komunskih”) seoskih zemljišta. Mikrotoponim se danas redovito rabi samo u navedenome nepromjenljivom liku, a govornici ga ne dovode u vezu ni s jednom riječju istrorumunjskoga niti mu pridaju kakvo apelativno značenje. Kadšto se taj mikrotoponim rabi s postponiranim članom muškog roda jednine (*Mâržiru*, zabilježeno u govoru školske djece), a kod rijetkih starijih stanovnika (rođenih između 1900. i 1910.) zabilježili smo i lik s određenim članom ženskog roda množine *Mâržirle*. Ako se polazi od oblika *Mâržir* kao množine ženskoga roda, onda bi mu u jednini odgovarao oblik **Mâržire* (prema tipu *secúre* ‘sjekira’ – *secúr* ‘sjekire’, djelomično i *mul’âre* ‘žena’ – *mul’ér* ‘žene’). Premda takva singularnog oblika danas nema ni među istrorumunjskim apelativima ni toponimima, u njemu se jasno prepoznaje rumunjsko *marginé* ‘međa, granica; rub’ s tipičnim istrorumunjskim rotacizmom intervokalnoga -N- (kao u *bur* ‘dobar’ < BONUM, *câre* ‘pas’ < CANEM, *žúre* ‘krepak’ < IU(VE)NEM itd.). Što se tiče pluralnoga oblika bez eksplicitne oznake (*MâržirØ*), on je posljedica gubljenja korelacije između nepalataliziranih i palataliziranih suglasnika pod utjecajem hrvatskoga koji takvu korelaciju (/p/~/p/, /b/~/b/, /t/~/t/ itd.) ne poznaje (Petrovici, 1967, 267-9; Kovačec, 1971, 79), a parovi opreka zadržali su se samo ondje gdje su se mogli poistovjetiti s kakvim parom u hrvatskom (nepalatalno~palatalno: /ân/ ‘godina’ ~ /âń/ ‘godine’, /câ/ ‘konj’, za starije /câl/, ~ /câl/ ‘konji’; opozicije /n/ ~ /ń/ i /l/ ~ /l’/ očuvale su se jer se rumunjski odnos nepalatalizirano ~ palatalizirano poistovjetio s hrvatskim odnosom nepalatalno ~ palatalno). Zahvaljujući toj promjeni osobito su se mnogi plurali muškoga roda prestali razlikovati od singulara (/lup/ ~ /lup’/ : /lup/ ‘vuk’ i ‘vukovi’, /bur/ ~ /buf’/ : /bur/ ‘dobar’ i ‘dobri’ itd.; Kovačec, 1971, 87). Prema tome, pretpostavljeni pravilni pluralni oblik **mâržir’* (< *margini), gdje dočeto /-ń/ nije bilo razlikovno za hrvatske auditivne navike što su ih prihvatili Istrorumunji, postao je *Mâržir*. Nije ovdje bez interesa upozoriti na jedan paralelizam u vlaško-rumunjskoj toponimiji na granici jugozapadne Srbije i Crne Gore. Naime, tamošnji toponim *Pešter* za krašku visoravan (područje s mnogo pećina) ne može se objasniti s pomoću kriterija onoga jezika na čijem teritoriju on dolazi, iako se u njemu jasno nazire slavenska leksička jedinica za ‘špilju’. Lik *peštera* ‘pećina, špilja’ je bugarski, uostalom i po skupini /št/ mjesto zapadnojužnoslavenskog /č/, a na području o kojemu je ovdje riječ nikada se nije govorilo bugarski. No taj se toponim može objasniti preko rumunjskoga gdje jednini *pešteră* ‘pećina’ (iz bugarskoga) odgovara množina *pešteri* (fonetski [péštef]), ali je taj oblik u zapad-

nojužnoslavenskom jezičnom miljeu bio auditivno interpretiran kao *Pešter* (Petrovici, 1961, 27), a zatim u skladu s dočetakom kao jednina muškoga roda. Područje Peštera bilo je inače jedno od poznatih staništa vlaških pastira.

Iako je u južnim istrorumunjskim selima zabilježen apelativ *pârât* (< PARTEM) (Pušcariu, 1929, 127; Byhan, 1899, 316), danas je zapravo na cijelom području u optjecaju posuđenica *dil* 'dio' u svim kontekstima. No u Žejanama, gdje je za većinu govornika apelativ *pârte* danas nepoznat, mikrotoponim *Pârț* (za etimologiju usp. Ciorănescu, 1966, 605) odnosi se na predio gdje je šuma podijeljena među različitim obiteljima, za razliku od zajedničke šume cijeloga sela (comúnscă bósca). Prema svjedočenju najstarijih govornika (rođenih prije prvoga svjetskoga rata) nekoć je u Žejanama bila u optjecaju riječ *pârte*, s pluralom *pârț*, i sa značenjem 'zemljišna čestica, parcela'. No za mlađe govornike *Pârț* je danas samo neprozirno mjesno ime. Slično tomu, mikrotoponim *Vâl'*, koji označuje predio s česticama obradive zemlje, zapravo je plural apelativa *vâle* 'dolac, dolina, draga' koji u potpunosti odgovara dakorumunjskomu pluralu *vâi* od *vale* (usp. Ciorănescu, 1966, 883). Stariji govornici još dopuštaju oblik *vâle* u apelativnoj uporabi, ali je u Žejanama danas u toj službi u optjecaju isključivo oblik *vâla* (pl. *vâle*), a to je italijanizam preuzet preko hrvatskoga *vala* (Byhan, 1899, 384). Kao što iz ovoga proizlazi, onomastika konzervira starija jezična stanja koja su se iz svakodnevnoga jezika izgubila. Kada bi istrorumunjski nestao – a slijed događaja u posljednjih tridesetak godina neumoljivo vodi prema njegovu nestanku – malobrojni toponimi slični onima koje smo spomenuli mogli bi, ako bi bili prihvaćeni recimo u hrvatski, sačuvati niz obavijesti o značajkama istrorumunjskoga idioma. No dok bi pri takvu za sada hipotetičkom nestanku istrorumunjskoga idioma toponimi poput *Lânișt*, *Pâșjak*, *Sucódru*, *Pițân*, *Supițân* itd. najvjerojatnije i sami nestali, a zamijenili bi ih ekvivalenti iz hrvatskoga niza koji je na raspolaganju dvojezičnim govornicima (*Lanišće*, *Pasjak*, *Ja/senovik*, *Pičan*, *Potpičan* itd.), dotle bi nadimci, prezimena i mikrotoponimi bez paralelnih posebnih hrvatskih likova (*Drâga bôjilor*, *Mârțir*. *Pârț* i sl.) imali izgleda da se održe i u drugom jeziku.

Ako se na temelju svega što smo do sada rekli, vratimo istrorumunjskim riječima i imenima (toponimima, prezimenima ...) u istarskom hrvatskom, uočiti ćemo razmjerno vrlo slabu zastupljenost istrorumunjskih riječi (apelativa) u hrvatskim govorima Istre kao i dosta rijetke toponime i prezimena nespornoga istrorumunjskoga podrijetla izvan areala još živoga istrorumunjskoga idioma. Ako takvo stanje usporedimo s onime na zapadnom dijelu otoka Krka, iznenadit će nas oskudan broj istrorumunjskih ostataka u hrvatskim govorima Istre nasuprot

bogatoj žetvi (mikro)toponima pa i apelativa rumunjskoga podrijetla na Krku mnogo godina nakon nestanka krčkoga rumunjskoga, ne samo kod Skoka iz dvadesetih godina (Skok, 1938, 113-9) nego i pedesetih godina kod Tekavčića (Tekavčić, 1962, 36-7). Kako je rumunjsko stanovništvo u Istri bilo i brojem i zauzetim prostorom mnogo značajnije od onoga na Krku, takav se odnos možda može objasniti time što je rumunjsko područje na Krku bilo dvostruko izdvojeno od svijeta (i otok i na tom otoku predio u brdima koji je zapravo slijepo crijevo otoka), pa su tamošnji Rumunji, iako dvojezičnosti nisu mogli izbjeći, komunicirali pretežno u zatvorenom krugu. U tome istom zatvorenom krugu neka su imena i apelativi mogli ostati u optjecaju i onda kada se rumunjski idiom prestao govoriti. Za tanshumantnim stočarstvom, koje pogoduje kontaktima, na Krku nije bilo ni mnogo potrebe a ni mogućnosti. Istrorumunji u Istri, naprotiv, unatoč socijalnoj posebnosti pa i izoliranosti bili su prisiljeni na mnogo intenzivniju i redovitiju svakodnevnu komunikaciju s okolnim jednojezičnim hrvatskim stanovništvom, pa ih ni život u čistim istrorumunjskim naseljima nije oslobađao od redovite uporabe hrvatskoga jezika.

Polazeći od činjenica koje smo naveli lakše ćemo protumačiti broj riječi i imena (toponima, prezimena) jasno rumunjskog podrijetla izvan živoga istrorumunjskoga areala u Istri. U svojoj monografiji o hrvatskim govorima Istre i J. Ribarić navodi kako u hrvatskim govorima Istre ima malo rumunjskih riječi (Ribarić, 1940, 128 et passim). On izrijekom navodi ove riječi kao rumunjske: *bâta* 'lokva, jama s vodom', *birikâta* 'grlo', *člîma* (u Krnici) 'guka, kvrga iza rogova kod blaga', *degečkâti*, *gadičkâti*, *kadičkâti* 'škakljati', *glindâra* 'vratna žlijezda', *mugâra* 'ovca s mlijekom kojoj je janje već prodano', *petrikâti*, *patrukâti* 'igrati se kamenčićima', *pûca* 'muško udo', *stîpla* 'mlada ovca počevši od drugoga proljeća', *sugâti* 'sisati', *šûrla* 'pastirska sopila s jednom cijevi', *trziâk* 'kasno izleženo janje', *žinžîre* 'zubno meso, desni' (ibidem). Za većinu tih riječi Ribarić navodi da se upotrebljavaju u svim govorima Slovinaca, mnoge od njih (*glindura*, *birikata*, *trze*) u Dalmaciji, riječi *puca* i *šurla* i u hrvatskim kolonijama u južnoj Italiji, a *trze* i na prostorima izvan Dalmacije, u Bosni i u Srbiji. Od navedenih riječi u istrorumunjskom se ne rabe *čuma*, *mugara*, *petrukati* (tj. njegov ekvivalent), a hrvatsko *sugati*, unatoč etimološkoj istovjetnosti, teško je dovesti u formalnu vezu s istrorum. *suže*. Iako nisu sve i "iskonske rumunjske", u istrorumunjskom su danas uobičajene i svjedoče o stanovitoj starini riječi *bâta* (*/bâte/*), *berikâta*, *yadičkâ*, *pûca* (*/pûçe/*), *šûrla* (*/sûrle/*), *stârpla*, *târziâk* (*/târzl'âc/*), *žinžîre*, ali nisu sve ni iskonske rumunjske riječi ni rumunjske tvorbe (npr. *berikâta*, *šurla*, *stârpla*, *târziâc*, ...). Ove riječi što ih navodi Ribarić mogli su govori hrvatskih došljaka u

Istru posuditi preko rumunjskoga u sjevernoj Dalmaciji ili pak dublje u unutrašnjosti, pa zato spomenuti oblici u istrorumunjskom mogu biti samo paralelni razvojni oblici a ne nužno izvor iz kojega bi posuđivali Slovinci i drugi kroatofoni stanovnici Istre. Kako god bilo, izravan istrorumunjski utjecaj na vokabular hrvatskih govora Istre više je nego oskudan i dosta nesiguran. Jedini sigurni leksički elementi kojima je istrorumunjski poslužio kao ishodište jesu manje ili više šaljivi nazivi za Istrorumunje, njihov jezik i način govora: *drakulđū* 'govoriti istrorumunjski' (zbog česte uporabe riječi *drācu*, *drācu* 'vrag'), *Čiribīrci*, *čiribīrski* i sl. (usp. Skok, 1971, 327-8) kojima area raširenosti nije velika.

I za neke apelative rumunjskoga podrijetla koji su obilno posvjedočeni u hrvatskoj toponimiji Istre najčešće se može pretpostaviti da su u hrvatske govore, kao apelativi, mogli biti preuzeti preko rumunjskoga još i prije dolaska u Istru, pa se i ne moraju tumačiti preuzimanjem iz istrorumunjskoga, a odgovarajući elementi u istrorumunjskom arealu mogu se promatrati kao paralelni elementi; tako se u Istri mnogo zaselaka zove *Katun*, *Katuni* ne samo na prostoru gdje se некоć govorio istrorumunjski nego i izvan njega, i to daleko prema zapadu poluotoka. Dok je prezime *Faraguna* najvjerojatnije istrorumunjsko (na to ukazuje njegova geografska distribucija pretežito u Labinštini; za etimologiju 'bez pastirske kabani-ce od kostrijeti' usp. Skok, 1971, 634), dotle široka zastupljenost prezimena *Sugar*, *Šugar*, *Poropat* i izvan istarskoga prostora (uključujući i oblike izvedene od navedenih) upućuje na to da su u hrvatske govore mogla biti preuzeta i već negdje u Dalmaciji, a ne nužno iz istrorumunjskoga u Istri. Osim izoliranih prezimena (u početku vjerojatno nadimaka) u kojima se jasno daju izdvojiti rumunjski bilo leksički bilo tvorbeni elementi, istrorumunjska su prezimena u Istri dosta rijetka. Tako u okolici Pazina nalazimo izolirano prezime *Burul* s jasno prepoznatljivim dijelom koji potječe od istrorumunjskog leksema (*bur* 'dobar' s istrorum. rotacizmom intervokalnoga -N-) i postponiranim određenim članom *-ul*. Značajno je pritom istaknuti da u istrorumunjskom danas postponirani član muškog roda u jednini ima oblik *-u* (finalni *-l* je nestao), ali da prezimena istrorumunjskoga podrijetla kod Hrvata u Istri čuvaju stariji oblik *-ul*.

Kod toponima – pretežno je riječ o imenima zaselaka – u velikoj se većini slučajeva može govoriti o imenima koja su potekla od nadimaka osoba ili od prezimena. Prepoznatljivo istrorumunjski toponimi (oikonimi) koncentrirani su u Istri na izduženom prostoru istočno od crte Hum – Raški zaljev, zapadno od zapadnoga podnožja Učke, odnosno zapadno od crte Brest – Šušnjevića – Kršan – Rabac. Taj je prostor na sjeveru omeđen približnim potezom Hum – Lupoglav – Brest, a na jugu ga omeđuju vode Raškog zaljeva od ušća Raše te Kvarnerskog

zaljeva do Rapca. Na tom prostoru dugom nešto manje od 40 km i najčešće ne širem od 5 km (s prekidom širine oko 3 km od istoka prema zapadu duž toka Raše od izlaza iz Cepićkog polja te s prekidom u širini oko 3,5 km u smjeru istok-zapad između Svete Nedelje i Vineša) koncentracija istrorumunjskih toponima navedenog tipa razmjerno je značajna, dok su izvan toga prostora oni rjeđi, pojedinačni i manje karakteristični. Zanimljivo je da na arealu gdje je istrorumunjski još živi govor toponima navedenog tipa, s jasno istrorumunjskim jezičnim značajkama, gotovo i nema.

Na prostoru što smo ga označili nalazimo toponime izvedene od prepoznatljivih rumunjskih (istrorumunjskih) apelativa, kao npr. *Fičori* (jedan zaselak oko 2 km zapadno od Lupoglava i drugi oko 1 km jugoistočno od Dolenje Vasi; kao apelativ, u istror. *fečór* znači danas 'dječak; dijete', ali je u pastirskoj terminologiji nekoć značio 'momak, pastirski pomoćnik'; usp. Skok, 1971, 513–4). Apelativna osnovica prepoznatljiva je i u imenima zaselaka *Furuli* (oko 2 km jugoistočno od Paza) i *Buruli* (oko 1,5 km zapadno od Kršana), ali je do ovih toponima vjerojatno došlo preko nadimaka osoba (*fur* 'tat', *bur* 'doobar'; današnji pluralni oblik moguć je jedino preko hrvatskoga koji elemente *Furul* i *Burul* tretira kao nerazlučnu cjelinu; istrorumunjski plural s određenim članom bio bi **Furi*, **Buri*). Po jednom su načelu izvedeni i nazivi zaselaka *Črnuli* (oko 2 km sjeverno od Sv. Martina), *Škanduli* (oko 1 km istočno od Črnula) i *Kršuli* (oko 4 km sjeverno od Barbana, s druge strane rijeke Raše), kojima apelativna osnovica očigledno nije istrorumunjska (osim ako u *Škanduli* nije riječ o obliku izvedenom od *scând* 'stol(ac)'), ali ih uz prethodne primjere vezuje rumunjski postponirani član *-ul* za jedninu muškog roda ispred hrvatskoga dočetka za množinu muškoga roda. U imenu zaselka *Pikulići* (oko 1,5 km istočno od Boljuna) od imena sa članom (*Pikul*) izvedeno je prezime na *-ić* koje ujedno u množini označuje i zaselak. Na poluotoku južno od Labina između Raškoga i Kvarnerskog zaljeva nalazimo toponim *Sikul* (oko 6 km južno od Labina) a oko 4 km sjeverno od Svete Nedelje zaselak *Licul*; oba ova toponima imaju već spomenuti postponirani član u jednini, a dio ispred člana nije moguće dovesti u (pouzdanu) vezu s nekim apelativom. Kod ušća Raše, oko 5 km sjeverno od *Sikula*, nalazimo i toponim izveden od njega *Sikulski breg*.

Kada na prostoru što smo ga omeđili nailazimo na zaselke s imenom *Vlahi* (jedan oko 3,5 km sjeveroistočno od Pićna, drugi oko 3 km jugoistočno od Labina), onda su se ta imena nekoć najvjerojatnije odnosila na Istrorumunje (Vlahe), iako je gramatički lik hrvatski čakavski (istrorumunjski je plural *Vlâs* ili *Vlâš*). No u Istri zapadno od crte Draguč – Cerovlje – Gračišće – donji tok Raše,

gdje su takvi nazivi također česti, oni su se vjerojatno odnosili na naselja hrvatskih došljaka iz Dalmacije.

Naziv zaselka *Faraguni* (oko 4 km sjeverozapadno od Labina; isti toponim u singularu postoji izolirano kod Plomina *Faraguna*; vidi više) izveden je od apelativa koji u istrorumunjskom više ne dolazi (*gună, gunę*) i od prijedloga *fără* koji je danas zamijenjen sa *fâr de* 'bez' (sa *de* da se "prevede" hrvatski genitiv). Kada dolaze unutar ovako kompaktnog areala, s istrorumunjskim se leksemima i imenima mogu povezati i neki toponimi (oikonimi) kojima bi inače teško bilo dati neku zadovoljavajuću interpretaciju (*Susi*, zaselak 2 km jugoistočno od Donje Vasi, možda je u vezi s istror. prilogom *sus* 'gore'; *Rumanija*, oko 1 km sjeveroistočno od Boljuna; *Kurelovići*, oko 2 km jugoistočno od Boljuna, može biti u vezi s istrorum. *cârele* 'pas' /bez člana *cârel*; *Cigarišće*, oko 4 km južno od Boljuna, s istrorum. rotacizmom; *Morovići*, oko 3,5 km zapadno od Šušnjevice; *Krbune*, oko 4 km zapadno od Brda; *Bolovani*, oko 2 km jugozapadno od Kršana; itd.). Čak i oblici kao *Dušmani*, (oko 2 km sjeveroistočno od Labina) koji se leksički ne mogu više dovesti u vezu s istrorumunjskim, u ovakvom kompaktnom arealu mogu naći svoje tumačenje. Jednako tako to vrijedi i za toponim *Vragulina* (vrh na poluotoku južno od *Sikula*) u kojem nalazimo hrvatski leksem, postponirani rumunjski član *-ul* i mocionalni sufiks koji je dodan na član. Ime zaselka *Floričići*, oko 2 km sjeverno od Pićna, treba dovesti u vezu s leksemom kojega više nema u istrorumunjskom (**flóre* 'cvijet'), a koji odgovara dakorum. *floare*. Izvan ovoga areala nalazimo naziv zaselka *Jarna*, između Buzeta i Roča, koji se možda može tumačiti istrorum. apelativom *járna* 'zima', naziv vrha *Bubeš*, oko 3 km istočno od Lanišća, s mogućim rum. sufiksom *-eș* te ime malog sela *Kurelići*, oko 2 km zapadno od Draguča. No odvojenost od kompaktnoga prostora toponima istrorumunjskoga podrijetla čini ova tumačenja nesigurnijima. Dodajmo tome da u planini iza crte Volosko – Lovran nalazimo imena zaselaka *Kožuli* (2 zaselka), *Mikalići*, *Balaći* za koje je tumačenje s pomoću rumunjskoga vrlo vjerojatno.

Primjeri što smo ih ovdje prikazali upućuju na to da su Istrorumunji, koji su na području središnje Istre nekoliko stoljeća tvorili kompaktne zajednice, s vremenom napustili svoj jezik, ali su ostavili nedvojbene tragove o svojoj nekadašnjoj nazočnosti u hrvatskoj toponimiji Istre, a da je pritom u hrvatske govore ušlo vrlo malo (pouzdanih) istrorumunjskih leksičkih elemenata. Toponimi (i imena općenito) o kojima je ovdje riječ u najmanju ruku svjedoče o tome da je u 16., 17. pa i u 18. st. prostor na kojem se govorilo istrorumunjski sezao dosta daleko na jug i na sjever od relativno male aree na kojoj se istrorumunjski govori još i danas, ali da se govorio (na to upućuju prekidi aree u ravnijim predjelima) uglavnom u brdovitijim

dijelovima koji nisu bili naročito pogodni za ratarstvo pa su mogli biti prepušteni ekstenzivnom stočarstvu Istrorumunja.

LITERATURA

- Byhan, Arthur, 1899, *Istrorumänisches Glossar*, Sechster Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig, hrsgb. von Gustav Weigand, Leipzig, str. 175-398.
- Capidan, Theodor, 1928, *Meglenoromânii III, Dicționar meglenoromân*, București (Academia Română. Studii și cercetări VII).
- Ciorănescu, Alejandro, 1966, *Diccionario etimológico rumano*, Tenerife- Madrid (u sveščićima izlazio od 1958. do 1966.).
- Dragomir, Silviu, 1924, *Originea coloniilor române din Istria*, București, 1924 (posebni otisak iz: Academia Română. Memoriile Secțiunii istorice. Seria III, Tomul II, Mem. 4; str. 1-20/ 201-220).
- Dragomir, Silviu, 1924a, *Vlahii și Morlacii. Studiu din istoria românismului balcanic*, Cluj.
- Kovačec, August, 1971, *Descrierea istroromânei actuale*, București.
- Kovačec, August, 1984, *Istroromâna. Tratat de dialectologie românească* (Coordonator: Valeriu Rusu), Craiova. (str. 550-591).
- Maiorescu, Ioan, 1900, *Itinerar în Istria și Vocabular istriaromân*, Ediția a două publicată de Titu Maiorescu, București.
- Papahagi, Tache, 1963, *Dicționarul dialectului aromân general și etimologic*, București.
- Petrovici Emil, 1967, *Le modèle serbo-croate du système phonématique istroroumain*, Phonologie der Gegenwart..., Hrsgb. von Josef Hamm ... unter Mitwirkung von O. Back u. G. Newelkowsky, Graz-Wien-Köln, str. 262-272.
- Petrovici, Emil, 1961, *Le problème des Roumains occidentaux*, Revue de linguistique, VI, 1, București, str. 25-8.
- Pușcariu, Sextil, 1926, *Studii istroromâne* in colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici și A. Byhan. vol. II, *Introducere-Gramatica-Characterizarea dialectului istroromân*, București (Academia Română. Studii și cercetări XI).
- Pușcariu, Sextil, 1929, *Studii istroromâne ...* vol. III, *Bibliografie critică-Listele lui Bartoli-Texte inedite-Glosare*, București (Academia Română. Studii și cercetări XVI).

- Ribarić, Josip, 1940, *Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri*, Beograd (Srpski dijalektološki zbornik, Knjiga IX).
- Rosetti, Alexandru, 1968, *Istoria limbii române de la origini pâna in secolul al XVII-lea*, București.
- Skok, Petar, 1938, *Studi toponomastici sull'isola di Veglia. Toponimi e antroponimi d'origine romena*, Archivio glottologico italiano, Torino, vol. XXIX, str. 113-9.
- Skok, Petar, 1950, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, Toponomastička ispitivanja, Knjiga I, Zagreb.
- Skok, Petar, 1971, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Uredili akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, Suradivao u pripremanju i priredio za tisak Valentin Putanec, Knjiga prva, A-J, Zagreb.
- Skok, Petar, 1972, *Etimologijski rječnik ...*, Knjiga druga, K-Poni¹.
- Skok, Petar, 1973, *Etimologijski rječnik ...*, Knjiga treća, poni²- Ž.
- Tekavčić, Pavao, 1962, *Due voci romene in un dialetto serbo-croato dell'isola di Veglia (Krk)*, Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia, nr. 7, str. 35-8. Zagreb.

LES NOMS PROPRES EN ISTROROUMANIN

Résumé

Après un bref aperçu des caractéristiques des noms propres (noms de personnes et noms de lieux) en istroroumain, l'auteur constate que la plupart des noms propres chez les Istroroumains provient du croate et que, en règle générale, le même nom fonctionne dans les deux langues en s'adaptant à chacune d'entre elles sur le plan phonétique et morphologique. Dans quelques cas isolés, les toponymes istroroumains gardent des lexèmes ou des formes grammaticales qui n'existent plus dans la langue vivante (*Mâržir*, *Pârt*, *Vâl'*; génitif-datif synthétique) ou bien des phonétismes croates archaïques (*Lâništ*, *Pâsjac*). En même temps, sur une aire assez étendue, ou depuis déjà assez longtemps on ne parle plus que le croate, se conserve un certain nombre de toponymes ("éconimes") et noms de famille dans lesquels on reconnaît des lexèmes istroroumains (*bur* 'bon', *fur* 'voleur', *fičor* 'jeune berger' etc.) ainsi que la forme ancienne de l'article istroroumain postposé (*Bur-ul-i*, *Fur-ul-i*, etc.). Pour d'autres toponymes, c'est avant tout leur distribution géographique sur l'aire en question qui confirme leur origine istroroumaine.